

НЕБРОИМИТЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ В БЪЛГАРСКИЯ И НОВОГРЪЦКИЯ ЕЗИК (ОПИТ ЗА СИСТЕМАТИЗАЦИЯ)

Петя Златева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

UNCOUNTABLE NOUNS IN BULGARIAN AND MODERN GREEK (AN ATTEMPT AT SYSTEMATIZATION)

Petya Zlateva

Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The present study examines uncountable nouns in Bulgarian and their translation analogues in Modern Greek. For more clarity on similarities and differences, there are tables which systemize the information included in this research. The classification of uncountable nouns in both languages demonstrates certain similarities, as well as differences between the examined languages.

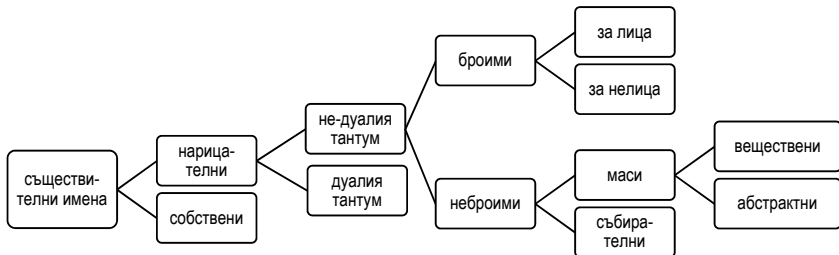
Key words: uncountable nouns, Bulgarian, Modern Greek, name system

„Όταν μαθαίνει κανείς μια ξένη γλώσσα, έχει την ευκαιρία να μάθει καλύτερα τη μητρική του γλώσσα.“¹ Позовавайки се на тази сентенция, в следващото изложение ще се опитаме да дадем информация за обхвата на явлениято „неброимост“ при съществителните имена в два съседни езика – български и гръцки. Основната ни задача е да представим накратко системата на неброимите съществителни имена в българския език и да я съпоставим със системата на неброимите съществителни имена в гръцкия език, като акцентуваме върху проявите на симетрия и асиметрия. За целта са използвани таблици и диаграми, които систематизират направените наблюдения върху емпиричния материал.

В началото на нашето изследване ще разгледаме проучванията на редица езиковеди (Ст. Георгиев, П. Пашов, И. Куцаров и Ст. Буков и др.), някои от които имат сходни възгледи относно класификацията и същността на неброимите съществителни в българския

¹ Когато човек учи един чужд език, той има възможността да научи по-добре и своя собствен (Преводът е мой – П. З.)

език, като в по-голямата част ще се придържаме към проучванията на Ст. Буров². Няма как да започнем изследването, без да споменем и анализираме в най-общи линии дефиницията на съществителното име. В съвременния етап от развоя на лингвистиката е популярно становището, че съществителното име притежава способността да именува, номинира обектите от действителността (Куцаров/Kutsarov 1993: 36). В следващите страници ще обърнем внимание на морфологичната категория *число*. Числото е пряко свързано с количествената интерпретация на обектите. Въз основа на това Ст. Георгиев говори за „плюрални“ съществителни имена и за „сингуларни“ (Георгиев/Georgiev 1991: 250). Всъщност причината за наличието на две форми за число в езика, които отразяват по-горните явления, се обуславя от семантиката на самото съществително. Или иначе казано, причината например за отсъствието на множествено число на думата „детство“ е, че самият език (носителите на езика) не изпитват необходимост от наличието му. В еволюцията на българския език са ставали промени, в резултат на които носителите на езика целенасочено са създавали форми за единствено число на съществителни от типа *врата, кола, уста*. Първоначалното им множествено число обаче се е запазило в редица фрази и до днес: *Златни ти уста, Устата горяха за вода* (Елин Пелин). Важен принос при класификацията на съществителните имена има Ст. Буров – срв.:

(Схемата е на Ст. Буров/St. Burov 1996: 84)

Обект на изследването представляват собствените имена, имената дуалия тантум (Dual. tm.) и неброимите имена от раздела не-дуалия тантум.

²Причината за това е фактът, че този езиковед най-подробно разглежда формите на съществителното име – вж. Буров, 1996.

Собствените имена са най-често сингулария тантум (Sg. Tm.), което е вследствие на тяхната семантика на деиктични думи (служат като препратка към един определен предмет). Понякога те се срещат с метонимична употреба (*Днес празнуват всички Ивановци*), но тук те вече не се използват за назоваване на конкретен човек. Някои от собствените имена са плуралия тантум (Pl. Tm.), най-често това са имена на планини, планински вериги и масиви: *Алпи, Апенини, Карпати, Пиренеи, Родопи*.

Обособяването на група Dual.tn. е наложено от тяхната отнесеност към двусъставен предмет (т.е. той има две части). Според Буров плуралната форма на съществителните Dual. tn. сигнализира за количествена определеност. Авторът разделя Dual.tn. на два вида:

1. Съществителни, които назовават чифтен предмет, чиито части могат да се разделят и да съществуват поотделно

- Съществителни имена, с които се назовават чифтни органи и части на човешкото или животинското тяло, напр. *бакенбарди, бузи, бъбреци, вежди, глезени, длани, крака* и др.
- Съществителни имена, с които се назовават принадлежности за тези органи и части (обувки, дрехи, украшения и под.), напр.: *ботуши, галоши, гюменки, джапанки, жартиери, клипсове, маратонки* и др.
- Съществителни имена за други чифтни предмети, чиито части не са постоянно свързани една с друга, напр. *гири, кастанети, кепенци, кънки, ски, чинели* и др. (Буров/Вигов 1996: 96 – 97).

Повечето от посочените съществителни имат и форма за единствено число, с която се назовава всяка от двете части на двусъставния предмет. Базова обаче е формата за множествено число, защото с нея се означава предметът в неговата цялост.

2. Съществителни за двусъставни предмети, чиито съставки не могат да се делят и да съществуват самостоятелно – *белезници, бикини, везни, гащи, джинси, дънки, клеци, очила, панталони, пинцети, потури, слипове, слушалки* и др.

Веществените съществителни имена са или сингулария, или плуралия тантум. Когато масата е съставена от толкова малки час-

тици, че не представлява интерес да бъде разделяна, тогава съществителното е Pl. tm. (*трици, въглища, макарони, джибри, огризки*). Налице са формални различия между българския и гръцкия език при някои от тези съществителни (напр. бълг. *леца* е Sg. tm., докато гр. *οι φακές* е Pl. tm.). Сингулативите също не представляват обект на деление и тяхното количество може да бъде измерено чрез други измервателни мерки (*1 кг. сол, а не една сол*).

Ст. Буров споменава и за особени случаи на асиметричност по значение в парадигмата на думата. Например срещу думата „гъбичка“ като значения са посочени:

1. ж. Малка гъба

2. Само мн. Паразитни низши организми, които предизвикват заболяване по кожата на човека между пръстите на краката

3. Само мн. Квасни дрожди

(*Съвременен тълковен речник на българския език*, Велико Търново 1995):

Примерът ясно показва несъответствие по значение в единствено и в множествено число. Вследствие на това, че стремежът към формална симетричност влиза в противоречие със семантичните особености на дефективните по число съществителни, се образуват съществителни с лека отсянка в значението или с напълно ново значение. Тези процеси са особено характерни за абстрактните съществителни, които са най-често Sg. tm. (*идеализъм, детство, любов, младост*).

С оглед темата на нашето изследване разгледахме и някои гръцки граматика. Прегледът показва ясно, че (подобно на ситуацията в българския език) нерядко разликата между формите за число на една и съща дума е по-скоро семантична – срв.:

- Το *μαλλί* – вълна; τα *μαλλιά* – коса;
- Η *διακοπή* – спиране, преустановяване; οι *διακοπές* – ваканция, почивка;

- Το σίδηρο – желязо, ютия; τα σίδηρα – белезници, окуви, ве-риги³ и др.

Поначало може да се приеме, че причина за поява на съществителни имена със семантична разлика между двете форми за число е промяната в мисълта на човека за предметите от действителността и последвалото изместване на значението вследствие на историческия развой на езика. Можем да направим заключение, че наличието на такива двойки имена и в двата езика говори за вероятното наличие и на еднакви фактори, налагащи тази опозиция.

Ако се опитаме да представим в резюмиран вид системата на гръцките неброими съществителни имена, можем да използваме следната таблица:

Гръцки имена, които имат само единствено число (Sg. tm.)	
Повечето от абстрактните понятия	η γαλίη (мир), το ύφος (стил), η δικαιοσύνη (справедливост), η διασκέδαση (забавление)
Повечето от собствени-те имена	ο Πέτρος (Петрос), η Βάσω (Васо), ο Γιάννης (Янис)
Някои събирателни съществителни	η μπουρζουαζία (буржоазия), το σύμπαν (вселена), το ανθρώπομαη (тълпа)
Някои имена, назоваващи материал	ο υδράργυρος (живак), ο σίδηρος (желязо)

Гръцки имена, които имат само множествено число (Dual. Tm, Pl. tm.)	
Естествена двойка предмети или предмети с многослоен състав	τα κιάλια (бинокъл), τα ηνία (юзди, поводи), τα πρόθυρα (преддверие на храм, праг), τα προπύλαια (пропилей)
Композиционни цялости	τα πορτοπαράθυρα (дограма)
Съществителни, които означават годишни периоди или обреди	τα βαφτίσια (кръщение), τα γενέθλια (рожден ден), οι αρχαιρεσίες (председателство), τα μεθεόρτια (ставащото след празник), τα μεσάνυχτα (полунощ)
Определени абстрактни понятия	τα συλλυπητήρια (съболезнавания), τα τρεχάματα (тичане), τα νιάτα (младост)

³ Такива примери се откриват и в българския език – срв. напр.: *пара* – монета, *пари* – финансови средства, капитал; *захар* – бяло кристално вещество със сладък вкус, използвано за храна, *захари* (хим.) – група вещества със сладък вкус и сходна химична структура и др.

Определени събирателни имена	τα άπαντα (събрани съчинения), τα εργατικά (надница, заплата), τα έξοδα (разходи)
Субстантивирани прилагателни, които назовават езици	τα Ελληνικά (гръцки), τα Γαλλικά (френски), τα Γερμανικά (немски), τα Ισπανικά (испански), τα Τουρκικά (турски), τα Λατινικά (латински)
Съществителни, които означават парични средства	τα λεφτά (пари), τα ψιλά (древни), τα ρέστα (ресто), τα δίδακτρα (учебни такси)

След като представихме накратко системите от неброими съществителни имена и в двата езика, можем да отбележим, че в много отношения двете системи си приличат. Прилики откриваме при част от абстрактните, собствените, събирателните имена, както и при съществителни, които означават обреди. В таблицата по-долу са представени съществителни имена, които са или Sg. tm., или Pl. tm. и в двата езика:

смелост (Sg. tm.)	το θάρρος (Sg. tm.)
алчност (Sg. tm.)	η απληστία (Sg. tm.)
вечност (Sg. tm.)	η αιωνιότητα (Sg. tm.)
оригиналност (Sg. tm.)	η πρωτοτυπία (Sg. tm.)
самота (Sg. tm.)	η μοναξιά (Sg. tm.)
Алпи (Pl. tm.)	οι Άλπες (Pl. tm.)
Карпати (Pl. tm.)	τα Καρπάθια (Pl. tm.)
Дарданели (Pl. tm.)	τα Δαρδανέλια (Pl. tm.)
славянство (Sg. tm., събирателно)	ο σλαβισμός (Sg. tm.)
* ⁴ макарони (Pl. tm.)	τα μακαρόνια (Pl. tm.)
*шушони (Dual. tm.)	τα σοσόνια (Pl. tm.)

Повече разлики между двата езика откриваме при част от абстрактните имена, названия на празници, обреди, а също така и при собствените имена на географски обекти:

Делфи (Sg. tm.)	οι Δελφοί (Pl. tm.)
Микена (Sg. tm.)	οι Μυκήνες (Pl. tm.)
Серес (Sg. tm.)	οι Σέρρες (Pl. tm.)
Паксос (Sg. tm.)	οι Πάξοι (Pl. tm.)
комфорт (Sg. tm.)	τα κομφορ (Pl. tm.)
издръжливост (Sg. tm.)	τα νάκαρα (Pl. tm.)

⁴ Със знака * отбелязваме такива съществителни имена, чиято неброимост е разколебана в съвременния език (напр.: макарон – макарони)

младост (Sg. tm.)	τα νιάτα (Pl. tm.)
старост (Sg. tm.)	τα γεράματα (Pl. tm.)
полунощ (Sg. tm.)	τα μεσάνυχτα (Pl. tm.)
Богоявление (Sg. tm.)	τα Θεοφάνια, τα Φώτα (Pl. tm.)
кръщение (Sg. tm.)	τα βαφτίσια (Pl. tm.)
ресто (Sg. tm.)	τα ρέστα (Pl. tm.)

За гръцкия език са много характерни събирателните съществителни имена, наричани *универбати*, които се получават в резултат на стремежа към езикова икономия, напр:

τα σταλτικά ~~έξοδα~~ → та стаλτικά. Срв.:

транспортна такса (синт. съчет.)	τα αγογιάτικα (Pl. tm.)
писмени изпити (синт. съчет.)	τα γραφτά (Pl. tm.)
зърнени храни (синт. съчет.)	τα δημητριακά (Pl. tm.)
еленови рога (синт. съчет.)	τα ελαφοκέρατα (Pl. tm.)
богословско училище (синт. съчет.)	τα παλαδιστικά (Pl. tm.)
пощенски разходи (синт. съчет.)	τα σταλτικά (Pl. tm.)
жени и деца (синт. съчет.)	τα γυναικόπαιδα (Pl. tm.)
скалиста непроходима местност (синт. съчет.)	τα κατσάβραχα (Pl. tm.)
дърва за огрев (синт. съчет.)	τα καυσόξυλα (Pl. tm.)
двуайчни близнаци (синт. съчет.)	τα ψευδοδίδυμα (Pl. tm.)
брат и сестра (синт. съчет.)	τα αδέρφια (Pl. tm.)

Срещат се и гръцки съществителни имена, които имат две форми за множествено число, често обаче с различно значение:

- Ο καπνός (дим, пушек) → οι καπνοί, τα καπνά (тютюн)
- Ο χρόνος (време, година) → οι χρόνοι, τα χρόνια (години)

В българския език също има съществителни имена с повече от една форма за множествено число: *знак – знакове, знаци; даскал – даскали, даскаля* и др. Наличието на две и повече форми за изразяване на множествено число е следствие от разграничение в семантиката или във функцията на всяка от формите. Ст. Буров определя имената, образувани с наставките *-ища, -я*, като съществителни, изразяващи множествено събирателно значение. Освен това свое значение те изразяват една оценъчна функция, в повечето случаи – отрицателна.

Разбира се, съществуват и имена, които в единия език са бромими, а в другия – неброими. Тук са включени и голяма част от

чуждите думи, които се асимилират по-бързо или по-бавно в единия от двата езика и поради тази причина в единия думата е броима, а в другия – не е – напр. гр. неброимо съществително *η μπουτίκ* на български език е броимо – *бутик, бутици*. Таблично са представени и други думи, при които има несъответствие при отношението броимост – неброимост:

спорт, игра (бр.)	οι αθλοπαιδιές (небр., Pl. tm.)
багаж (бр.)	τα μπαγκάζια (небр., Pl. tm.)
гръб (бр.)	τα νότα (небр., Pl. tm.)
брегове (бр.)	τα παράλια (небр., Pl. tm.)
галерия (бр.)	το γκαλερί (небр., Sg. tm.)
стил (бр.)	το ύφος (небр., Sg. tm.)
тъма (небр., Sg. tm.)	το σκοτάδι (бр.)
бинокъл (бр.)	τα κυάλια (небр., Pl. tm.)
разход (бр.)	τα έξοδα (небр., Pl. tm.)

Нещо, по което гръцката именна система се различава от българската, е наличието на имена, които отразяват два или повече предмета/лица – οι αδελφοί (означава двама или повече братя); τα αδελφία (означава братя и сестри без значение от пола). В гръцкия език например с въпроса „Εχετε αδελφία“ биха попитали дали имате братя и сестри като цяло. Вероятна причина за появата на тази група съществителни имена е стремежът към езикова икономия.

В заключителната част на нашето изследване бихме могли да обобщим, че между групите неброими съществителни в двата сравнявани езика съществуват както сходства, така и различия. Проявите на асиметрия намират израз в липсата на сходство при разпределението на съществителните имена по признака *броимост – неброимост*, от една страна, и с несъвпаденията между конкретните прояви на дефективност (Sg. tm., Dual. tm. или Pl. tm.).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Буров/Burov 1996:** Буров, Ст. *Форми и значение на съществителното име*. Велико Търново: ПИК 1996. [Burov, St. *Formi i znachenie na sashtestvitelnoto ime*. Veliko Tarnovo: PIK 1996.]
- Буров/Burov 1989:** Буров, Ст. Категорията число на съществителните имена в съвременния български книжовен език. // *Български език*, 1989, кн. 5, 6, 430 – 437, 507 – 513. [Burov, St. *Kategoriyata chislo na sashtestvitelnite imena v*

savremenniya balgarski knizhoven ezik. // *Balgarski ezik*, 1989, kn. 5, 6, 430 – 437, 507 – 513.]

Буров/Burov 1998: Буров, Ст. Асиметрия по форма и значение в парадигмата на съществителните по число. // *Помагало по българска морфология. Имена*, Шумен: Алтос, 1998, 65 – 74. [Burov, St. Asimetriya po forma i zhanenie v paradigmatata na sashtestvitelnite po chislo. // *Pomagalo po balgarska morfologiya. Imena*, Shumen: Altos, 1998, 65 – 74.]

Георгиев/Georgiev 1991: Георгиев, Ст. *Българска морфология*. Велико Търново: Абагар 1991. [Georgiev, St. *Balgarska morfologiya*. Veliko Tarnovo: Abagar 1991.]

Граматика/Gramatika 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология*, София: Издателство на БАН, 1983. [*Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 2. Morfologiya*, Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1983.]

Куцаров/Kutsarov 1993: Куцаров, Ив. За дефиниране на съществителното име като част на речта. // Ив. Куцаров. *Проблеми на българската морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1993, 34 – 39. [Kutsarov, Iv. Za definirane na sashtestvitelnoto ime kato chast na rechta. // Iv. Kutsarov. *Problemi na balgarskata morfologiya*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 1993, 34 – 39.]

Куцаров/Kutsarov 2007: Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“ 2007. [Kutsarov, Iv. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski” 2007.]

Пашов/Pashov 1999: Пашов, П. *Българска граматика*. Пловдив: Издателство „Хермес“ 1999. [Pashov, P. *Balgarska gramatika*. Plovdiv: Izdatelstvo „Hermes“ 1999.]

Mirambel/Мирамбел 1978: Mirambel, A. *Η νέα ελληνική γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη, 1978.

Κλαίρης, Μπαμπινιώτης/Клерис, Бабиньотис 2005: Κλαίρης, Χρ., Γ. Μπαμπινιώτης. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολεειτουργική – Επικοινωνιακή Τομος Α'*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας 2005.

ИЗПОЛЗВАНИ РЕЧНИЦИ:

Банев, Карагъзова/Banev, Karagyozova 2003: Банев, Г., Карагъзова, Н. *Българо-гръцки речник*, София: Μυγάλη Σιδέρη, 2003. [Banev, G., Karagyozova, N. *Balgaro-gratski rechnik*, Sofia: Mihalis Sideris, 2003.]

Буров, Бонджолова, Илиева, Пехливанова/Burov, Bondzholova, Ilieva, Pehlivanova 1995: Буров, Ст., Бонджолова, В., Илиева, М., Пехливанова, П. *Съвременен тълковен речник на българския език*, Велико Търново: Елпис, 1995. [Burov, St., Bondzholova, V., Ilieva, M., Pehlivanova, P. *Savremenen talkoven rechnik na balgarskiya ezik*, Veliko Tarnovo: Elpis, 1995.]

Костов, Костов/ Kostov, Kostov 2012: Костов, Н., Костов, И. *Гръцко-български речник* (второ допълнено издание). София: Труд, 2012. [Kostov, N., Kostov, I. *Gratsko-balgarski rechnik* (vтора dopalнено izdanie) Sofia: Trud, 2012.]